

ДО ПОРТРЕТНОЇ ГАЛЕРЕЇ ВІДОМИХ УЧЕНИХ УКРАЇНИ: ОЛЬГА ВАСИЛІВНА СУХОМЛИНСЬКА

Ольга Василівна Сухомлинська – відомий учений у галузі загальної педагогіки та історії педагогіки в Україні та за її межами, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член Національної академії педагогічних наук України (далі – НАПН України), академік-секретар Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України, заслужений діяч науки і техніки України, почесний професор Київського університету імені Бориса Грінченка, Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, Пекінського педагогічного університету, Тяньцзінської академії педагогічних наук (КНР). Вона пройшла складний і творчий шлях від молодшого наукового співробітника до академіка, постійно поєднуючи наукову, педагогічну, організаційно-управлінську діяльність. Про багатогранність творчих пошуків Ольги Василівни свідчить її значний науковий доробок, що потребує глибокого вивчення та осмислення. Не вдаючись до ґрунтового аналізу наукових напрацювань ученої, схарактеризуємо основні віхи її життєвого та творчого шляху.

Ольга Василівна народилася 29 вересня 1946 р. у с. Онуфріївці Онуфріївського району Кіровоградської області в родині вчителів Василя Олександровича та Ганни Іванівни Сухомлинських. Коли їй було 2 роки, родина перебралася до селища Павлиш, де В. О. Сухомлинський обійняв посаду директора середньої школи. Ольга закінчила із золотою медаллю Павлиську середню школу, яка завдяки натхненній праці її батька – видатного українського педагога, стала відомою й зноюю в Україні та далеко за її межами. Родинне виховання, особистий приклад батьків, шкільні роки в Павлиській середній школі, що славилася кращими гуманістичними традиціями, сприяли формуванню характеру, світоглядних і людських цінностей, вибору життєвого шляху. Із одного з інтерв'ю Ганни Іванівни дізнаємося, що Василь Олександрович, рано виявивши здібності (в Олі – гуманітарні, у Сергія – технічні (брат Ольги Василівни. – Л. Б.)), усіма засобами розвивав їх, з дітьми завжди був люблячим батьком¹. Згадуючи про своє дитинство, Ольга Василівна наголошує, що «ота атмосфера в сім'ї, яку створили наші батьки, була природною і єдино можливою, іншої ми не знали.

¹ В родинному колі: [бесіда] / Г. І. Сухомлинська, О. В. Сухомлинська, С. В. Сухомлинський ; бесіду вів П. І. Ігнатенко // Рад. освіта. – 1988. – 27 верес. (№ 78). – С. 3.

Ми купалися в ній, були щасливими вже від того, що у нас – повна сім'я, є батько і мама»; «нашим щоденним вихованням займалася мама, адже тато був страшенно зайнятий своєю працею, але його “незримий дух” постійно був присутній у маминому вихованні»; «тато дуже слідкував за нашим інтелектуальним розвитком»².

Після закінчення школи Ольга навчалася на факультеті французької мови Київського державного педагогічного інституту іноземних мов, який закінчила в 1969 р. Цікаво, що на вибір професії вплинув батько. Про це в одному з інтерв'ю згадує Ольга Василівна: «Батько знав і спілкувався із своїми зарубіжними кореспондентами німецькою, польською, болгарською мовами. Я заздрила йому. І вирішила вступати до Інституту іноземних мов»³. Після закінчення навчання працювала в міжнародному відділі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1973–1975), у 1975–1977 рр. – викладачем французької мови в Київському педагогічному інституті ім. О. М. Горького (нині – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова).

У 1977 р. вступила до аспірантури Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР (нині – Інститут педагогіки НАПН України) і після її закінчення працювала спочатку на посаді молодшого, потім старшого наукового співробітника лабораторії методології та історії педагогіки⁴. Про вибір донькою життєвого шляху згадувала її матір Ганна Іванівна: спочатку Ольга Василівна не мріяла про наукову роботу, навіть співчутливо дивилися на батька, котрий годинами писав, і думала, що займатися наукою нецікаво і монотонно. Проте, коли питання постало про аспірантуру, «щось повернулося, і Оля “загрузла” в науці. І тепер іншого життя вона не мислить! Виявилось, що наука – захоплююча і всепоглинаюча справа!»⁵.

У 1981 р. О. В. Сухомлинська захистила кандидатську дисертацію «Актуальні проблеми марксистської теорії виховання в сучасній Франції». На становлення її як науковця значною мірою вплинули знання іноземної мови, наукове керівництво її дисертаційним дослідженням відомого фахівця

² «З кожним роком осягаю, поважаю і люблю свого батька все більше»: [до 80-річчя від дня народж. В. О. Сухомлинського: інтерв'ю з Ольгою Василівною Сухомлинською / провела Людмила Момот] // Кіровоград правда. – 1998. – 26 верес. – (Найголовніша книга про Сухомлинського ще не написана).

³ В родинному колі: [бесіда] / Г. І. Сухомлинська, О. В. Сухомлинська, С. В. Сухомлинський; бесіду вів П. І. Ігнатенко // Рад. освіта. – 1988. – 27 верес. (№ 78). – С. 3.

⁴ Ярмаченко М. Д. Академія педагогічних наук України (п'ятиріччя становлення і розвитку). – Київ, 1997. – С. 101.

⁵ «З кожним роком осягаю, поважаю і люблю свого батька все більше»: [до 80-річчя від дня народж. В. О. Сухомлинського: інтерв'ю з Ольгою Василівною Сухомлинською / провела Людмила Момот] // Кіровоград правда. – 1998. – 26 верес. – (Найголовніша книга про Сухомлинського ще не написана).

з питань зарубіжної педагогіки Б. Л. Вульфсона (Москва), спілкування з науковими співробітниками інституту, широким колом науковців.

У 1991 р. Ольга Василівна захистила докторську дисертацію, присвячену питанням освіти й виховання в міжнародному демократичному вчительському русі, й очолила лабораторію методології та історії педагогіки Інституту педагогіки. Із проголошенням незалежності України в руслі суспільних змін ініціювала дослідження «білих плям» в історії української освіти й педагогічної науки, перегляд теоретико-методологічних засад історико-педагогічної науки. У 1993 р. призначена на посаду заступника директора Інституту педагогіки АПН України.

О. В. Сухомлинська брала участь у розгортанні діяльності Національної академії педагогічних наук України: у 1992 р. її обрали членом-кореспондентом, а в 1995 р. – дійсним членом АПН України. З 1994 р. працює академіком-секретарем Відділення теорії та історії педагогіки АПН України (нині – Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України)⁶. Багато років координує науково-дослідні роботи з актуальних проблем історії педагогіки, порівняльної педагогіки, управління освітою, педагогічних інновацій, що здійснюються дослідниками відповідних відділів Інституту педагогіки НАПН України, та проблем теорії і методики виховання, що виконуються науковцями Інституту проблем виховання НАПН України. Цьому Відділенню підпорядкована й діяльність Педагогічного музею України та Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. Наукові результати цих досліджень стали фундаментом розвитку як педагогічної науки, так і освітньої практики. Яскравими й змістовними є виступи Ольги Василівни на засіданнях Президії та Загальних зборах НАПН України з актуальних проблем педагогічної науки й шкільної практики («Проблеми теорії виховання дітей і молоді в Україні», 1996; «Духовність і моральність особистості в координатах педагогічної науки і практики», 2006 тощо)⁷. Про здобутки, стратегічні завдання, перспективи діяльності Відділення загальної педагогіки та історії педагогіки НАПН України О. В. Сухомлинська періодично повідомляє на сторінках «Педагогічної газети», тижневика «Освіта України»⁸.

⁶ Академія педагогічних наук : інформ. довідник / Акад. пед. наук України ; у підгот. взяли участь: М. Б. Євтух, О. І. Ляшенко ... О. В. Сухомлинська. – Київ : Фенікс, 2002. – С. 44–45.

⁷ Загальні збори Академії педагогічних наук України // Пед. газета – 1996. – Січ. (№ 1). – С. 1–2; Теорія і практика духовно-морального виховання дітей та молоді // Пед. газета. – 2006. – Січ. (№ 1). – С. 1.

⁸ Відділення теорії та історії педагогіки : [звіт] / О. В. Сухомлинська // Пед. газета. – 1997. – Груд. (№ 12). – С. 3. – (На трибуну заг. зборів АПН України. Творчий доробок відділень. Пошуки. Проблеми. Перспективи); Відділення теорії та історії педагогіки: Звітують відділення АПН України / О. В. Сухомлинська // Пед. газета. – 2000. – Квіт. (№ 4). – С. 1. – (До заг. зборів АПН України); Академія педагогічних наук святкує свій перший ювілей. Що вдалося за десять років? : [відповіді на запитання «Що для Вас є Академія педагогічних наук? Яке найважливіше відкриття було за ці десять років?»] вчених

Протягом майже 10 років, з 1994 р., очолювала експертну раду Вищої атестаційної комісії України (нині – ДАК МОН України) із педагогічних наук.

Ольга Василівна активно займається й міжнародною діяльністю: у 1995–2001 рр. була екпертом від України в Комісії з проблем середньої освіти Ради Європи, у 2000–2001 рр. – експертом від України в проєкті Ради Європи та Європейського Союзу «Освіта для демократії» (програма підтримки громадянського суспільства (CIVITAS, Рада Європи, Європейський Союз, Європейська Комісія), нині продовжує брати активну участь у міжнародних науково-практичних конференціях.

Науковий доробок О. В. Сухомлинської становить понад 400 праць, серед яких: монографії, навчально-методичні посібники, довідкові видання, статті, вміщені в українських і зарубіжних наукових збірниках, матеріалах наукових конференцій, періодичних виданнях; понад 20 праць здійснені за її наукового консультування або редагування. У колі наукових інтересів ученої – методологія наукового дослідження, історія української й зарубіжної педагогіки, теоретико-методологічні основи історико-педагогічної науки та порівняльної педагогіки, біографістика, сухомліністика, українська педагогіка періоду 20–30-х рр. ХХ ст.; теорія і практика виховання, зокрема морально-етичні засади виховання, питання громадянського, національно-патріотичного, духовного, родинного виховання тощо.

За роки багаторічної праці О. В. Сухомлинська стала справжнім фундатором, ідеологом, берегинєю розвитку історико-педагогічної науки в незалежній Україні. Простежується кілька взаємопов'язаних векторів її діяльності: особисті історико-педагогічні дослідження; керування науковим колективом відділу історії педагогіки щодо розроблення актуальних проблем історії освіти; координування тематики історико-педагогічних досліджень у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні; керування кандидатськими й докторськими дисертаціями; започаткування й розвиток історико-педагогічних видань («Шлях освіти», «Історико-педагогічний альманах»); створення й очолювання Товариства істориків педагогіки, організація історико-педагогічного руху, зокрема тематичних конференцій.

В. Мадзігона, О. Савченко, О. Сухомлинської та ін. // Освіта України. – 2002. – 17 груд. (№ 100). – С. 3–4; Дитина в центрі уваги педагогічної науки: до Заг. зб. АПН України : [наукова діяльність Відділення теорії та історії педагогіки в 2001 р.] / Ольга Сухомлинська // Пед. газета. – 2002. – Квіт. (№ 4) – С. 4–5; Відділення теорії та історії педагогіки: до заг. зборів АПН України / О. Сухомлинська, Г. Пустовіт // Пед. газета. – 2004. – Берез. (№ 3). – С. 4. – (Здобутки відділень); Відділення теорії та історії педагогіки: історія становлення та розвитку / Ольга Сухомлинська // Пед. газета. – 2007. – Жовт.-листоп. (№ 10/11). – С. 4.

Як ми знаємо, завдяки зусиллям О. В. Сухомлинської в українській історії педагогіки зроблено значний крок у відтворенні цілісної картини розвитку національної шкільної освіти від давніх часів до сьогодення. З ініціативи Ольги Василівни та під її керівництвом колектив науковців відділу історії педагогіки Інституту педагогіки НАПН України створив навчальний посібник «Нариси історії українського шкільництва (1905–1933)», що вийшов у світ 1996 р.⁹. Для оновлення та формування якісно нових засад розвитку гуманітарного знання в галузі педагогіки важливого теоретико-методологічного значення набуло присвячене актуальним питанням методології історії педагогіки видання «Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем» (2003)¹⁰.

Вагомим результатом спільної роботи науковців лабораторії історії педагогіки й учених із багатьох навчальних закладів стало видання в 2005 р. двотомного навчального посібника «Українська педагогіка в персоналіях», де висвітлено та проаналізовано педагогічні погляди й схарактеризовано внесок в українську педагогіку 163 діячів освіти і культури України¹¹, а також посібника для вищих педагогічних навчальних закладів «Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX–XX ст.)» (2003), що є водночас підсумком реалізації німецько-українського наукового проекту, ініційованого Департаментом освіти Баварії (Німеччина)¹². Ця праця відзначена II премією Президії АПН України в номінації «За кращу науково-методичну роботу для вчителів, викладачів»¹³. Зазначені колективні праці, виконані під керівництвом О. В. Сухомлинської та безпосередньо її участю як автора, є вагомим внеском у розвиток історії педагогіки, освіти, історії, культури України, оскільки відкрили освітянському загалу імена українських педагогів і громадських діячів, на які було накладено табу в радянську добу, та ввели до наукового обігу їхні заборонені раніше твори; уможливили

⁹ Нариси історії українського шкільництва (1905–1933) : навч. посіб. / за ред. О. В. Сухомлинської. – Київ : Заповіт, 1996. – 302 с.

¹⁰ Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / О. В. Сухомлинська. – Київ : А.П.Н., 2003. – 68 с.

¹¹ Українська педагогіка в персоналіях : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. : у 2 кн. – Київ : Либідь, 2005. – Кн. 1 : X–XIX ст. – 622 с. ; Кн. 2 : XX ст. – 550 с.

¹² Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX – XX ст.) : хрестоматія / упоряд. Л. Д. Березівська, Н. П. Дічек, О. В. Сухомлинська [та ін.]. – Київ : Наук. світ, 2003. – 420 с.; Савченко О. «Зірка неповторної індивідуальності...» / О. Савченко, Н. Дічек // Освіта України. – 2006. – 29 верес (№ 73). – С. 10; Жовта І. Українсько-німецька співпраця над педагогічною антологією / Ірина Жовта // Освіта України. – 2002. – 12 берез. (№ 20/21). – С. 7; Булаво В. Маловідомі першоджерела української педагогіки / Віталій Булаво // Освіта України. – 2003. – 22 лип. (№ 54/55). – С. 10.

¹³ Яковенко П. Загальні збори АПН України / Поліна Яковенко // Пед. газета. – 2004. – Квіт. (№ 4). – С. 13.

оновлення теоретико-методолічних засад розвитку історико-педагогічної науки.

Предметом наукової рефлексії вченої є життєдіяльність видатних українських педагогів й освітніх діячів (Х. Д. Алчевська, С. А. Ананьїн, Д. І. Багалій, А. Г. Готалов-Готліб, М. П. Драгоманов, В. Ф. Дурдуківський, О. Ф. Залужний, В. В. Зінківський, А. І. Зільбірштейн, Т. Г. Лубенець, А. С. Макаренко, Я. А. Мамонтов, Б. Ф. Манжос, О. Ф. Музиченко, С. Ф. Русова, І. П. Соколянський, Г. С. Сковорода, В. О. Сухомлинський, І. Г. Ткаченко, Я. Ф. Чепіга та ін.), а також зарубіжних педагогів (Ф. Бюїссон, А. Валлон, Д. Дьюї, Я. А. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, С. Френе) та інших, про яких вона написала статті до «Енциклопедії освіти» (2008) – фундаментального видання, підготовленого Національною академією педагогічних наук України.

Результатом виконання під компетентним науковим керівництвом О. В. Сухомлинської планових науково-дослідних робіт науковими співробітниками відділу історії педагогіки Інституту педагогіки НАПН України в 2007–2012 рр. стали навчально-методичний посібник «Нариси з історії розвитку новаторських навчально-виховних закладів в Україні (XX століття)» (2010) (авторські розділи – «Перша українська гімназія ім. Т. Шевченка – утілення мрій української інтелігенції»; «Школа В. О. Сухоминського в Павлиші») ¹⁴ та монографія «Диференційований підхід в історії української школи (кінець XIX – перша третина XX ст.)» (2013) (авторський розділ – «Психотехніка і НОП крізь призму диференціації педагогічного процесу в школі (методологія і технології)»). Цю працю відзначено дипломом II ступеня НАПН України за найкращу монографію ¹⁵. У вступних статтях до зазначених праць Ольга Василівна розкриває особливості структурування й теоретико-методологічних підходів їх написання.

Непересічне значення для розвитку історії педагогіки мають започаткування й щорічне проведення всеукраїнських історико-педагогічних конференцій. Перший Всеукраїнський науково-практичний семінар «Історія педагогіки у структурі професійної підготовки вчителя» (Київ, 2001), що

¹⁴ Нариси з історії розвитку новаторських навчально-виховних закладів в Україні (XX століття): навч.-метод. посіб. / Акад. пед. наук України, Ін-т педагогіки, Держ. закл. «Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка»; [за ред. О. В. Сухомлинської, В. С. Курило; авт. колектив: О. В. Сухомлинська, В. С. Курило, Н. П. Дічек та ін.]. – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ ім. Тараса Шевченка», 2010. – 444 с.

¹⁵ Диференційований підхід в історії української школи (кінець XIX – перша третина XX ст.): монографія / [Сухомлинська О. В., Дічек Н. П., Березівська Л. Д. та ін.]; НАПН України, Ін-т педагогіки. – Київ: Пед. думка, 2013. – 637 с.

проводився на базі відділу історії педагогіки Інституту педагогіки НАПН України, зібрав істориків освіти з різних куточків України. Із великим зацікавленням присутні прослухали та обговорили доповідь О. В. Сухомлинської «Історія педагогіки як наука і навчальний предмет: спроба порівняльного аналізу». Саме в ході семінару було прийнято рішення щодо створення товариства істориків педагогіки, історико-педагогічного альманаху¹⁶. Уже на другій історико-педагогічній конференції «До витоків становлення української педагогічної науки» (Умань, 2002) учена представила періодизацію розвитку педагогічної думки в Україні, що уможливило системне переосмислення різноманітних педагогічних феноменів на нових теоретико-методологічних засадах¹⁷. І в подальші роки на всіх історико-педагогічних конференціях Ольга Василівна у вступних доповідях презентувала новачіні, не шаблонні й водночас обґрунтовані ідеї, що ставали живильним джерелом для історико-педагогічних студій. Як правило, конференції супроводилися проведеними академіком майстер-класами для науковців різного рівня – від початківців до досвідчених, що свідчить про широту наукового діапазону міркувань ученої, її прагнення до виваженого спрямування зусиль дослідників.

У руслі означеного не можна обійти увагою підготовлений під керівництвом О. В. Сухомлинської в науковому просторі хронологічно-тематичний показчик «Українська історико-педагогічна наука у дзеркалі тематики дисертаційних досліджень (1995–2014)», що акумулював захищені та закординовані теми кандидатських і докторських дисертацій з історії педагогіки. Ця праця стала настільною книгою істориків педагогіки, оскільки забезпечує їх інформацією про ступінь дослідженості тієї чи іншої наукової проблеми¹⁸.

Значний внесок зробила О. В. Сухомлинська і в розроблення таких наукових тем, як «Права дитини від витоків до сьогодення», «Концептуальні засади формування духовної особистості на основі християнської етики»¹⁹.

¹⁶ Березівська Л. Історія педагогіки у структурі професійної підготовки вчителя / Лариса Березівська // Пед. газета. – 2002. – Берез. (№ 3). – С. 3.

¹⁷ Березівська Л. До витоків становлення української педагогічної науки / Лариса Березівська // Пед. газета. – 2002. – Жовт.-лист. (№ 10/11). – С. 7.

¹⁸ Українська історико-педагогічна наука у дзеркалі тематики дисертаційних досліджень (1995–2014): хронол.-темат. показч. закординованих тем дис. дослідж. зі спец. 13.00.01 / автор проєкту Сухомлинська О. В.; наук. консультант Побірченко Н. С.; наук. ред. Сухомлинська О. В.; упоряд.: Коляда Н. М., Албул І. В., Бондаренко Г. В. [та ін.]. – Умань: ФОП Жовтий, 2014. – 357 с.

¹⁹ Майборода З. Ольга Сухомлинська – дорогою батька: [сторінки біографії] / Зінаїда Майборода // Освіта України. – 2002. – 17 груд. (№ 100). – С. 2.

За роки незалежності України О. В. Сухомлинська внесла вагомий вклад у розроблення концептуальних засад виховного процесу дітей та молоді в нових суспільно-політичних реаліях становлення української державності. Вони знайшли відображення в її численних публікаціях, які представлені на сторінках цього біобібліографічного покажчика («Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей», 2002; «Моральне виховання учнів: педагогічна наука та практика», 2006; «Патріотизм як цінність: погляд на історію і сьогодення», 2010; «Програми національного виховання в умовах освітніх модернізаційних змін», 2010; «Громадянське виховання і сучасна освіта: від здобутого – до нових акцентів і наголосів», 2015 та ін.)²⁰ та в нормативних документах, з яких назвемо лише основні, створені під керівництвом або з участю академіка: Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності (2001), Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2015)²¹.

Ольга Василівна сформувала наукову школу дослідження історико-педагогічних феноменів, що ґрунтується на історичних, культурологічних та соціально-антропологічних підходах. Під її керівництвом захищено 9 докторських та 19 кандидатських дисертацій, і робота в цьому напрямі продовжується. Незважаючи на розмаїття досліджуваних її учнями проблем (розвиток історико-педагогічної науки, розвиток шкільної історичної освіти, педагогічна й науково-просвітницька діяльність громад, реформування шкільної освіти в Україні та зарубіжних країнах, різноманітні аспекти внеску українських і зарубіжних педагогів у розвиток педагогічної думки, навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи України тощо), їх поєднують високий теоретичний рівень, вірогідність джерельної бази та належний ступінь її аналізу. Учні Ольги Василівни розвивають методологічні й теоретичні ідеї наукової школи у своїх наукових установах і вищих навчальних закладах, у творчих колективних і особистих дослідженнях.

²⁰ Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей / О. В. Сухомлинська // Шлях освіти. – 2002. – № 4. – С. 13–18; Моральне виховання учнів: педагогічна наука та практика / О. Сухомлинська // Директор шк. Україна. – 2006. – № 5. – С. 6–15; Патріотизм як цінність: погляд на історію і сьогодення // Шлях освіти. – 2010. – № 2. – С. 10–14; Програми національного виховання в умовах освітніх модернізаційних змін / О. Сухомлинська // Шлях освіти. – 2010. – № 4. – С. 4–8; Громадянське виховання і сучасна освіта: від здобутого – до нових акцентів і наголосів / О. В. Сухомлинська // Педагогіка і психологія. Вісн. НАПН України. – 2015. – № 2. – С. 5–13.

²¹ Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. (АПН України) / кол. авт.: О. В. Сухомлинська, М. Й. Боришевський, І. Г. Тараненко [та ін.] // Громадянин – Держава – Громадське виховання : антологія. – Донецьк, 2001. – С. 252–262; Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/uisnovivni/novini/2015/06/16/nacjonalno-patriotichne-vihovannya/>. – Назва з екрана.

О. В. Сухомлинська започаткувала визнаний в Україні та за її межами теоретико-методологічний журнал «Шлях освіти» (1995–2013), була його головним редактором, редагувала кожен статтю особисто. На жаль, через фінансову неспроможність часопис перестав існувати. Проте настане час його осмислення й відродження. Гідно підхопив естафету «Історико-педагогічний альманах» (видається на базі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини з 2005 р.), модератором і головним редактором якого є Ольга Василівна.

Безперечно, магістральним напрямом діяльності вченої є розвиток сухомлиністики. Передусім Ольга Василівна продовжила важливу справу, розпочату її мамою, Ганною Іванівною, – збирання й систематизацію всіх надрукованих в Україні та за її межами праць Василя Олександровича, праць із висвітлення його життєвого шляху й творчого доробку. У 2001 р. вийшов підготовлений ними біобібліографічний покажчик «В. О. Сухомлинський. Бібліографія: 1987–2000».

Із численних інтерв'ю Ольги Василівни про життя та діяльність її видатного батька, що представлені в цьому біобібліографічному покажчику, перед нами постає живий образ Василя Олександровича як ученого і педагога, вчителя і директора, чоловіка і батька, загалом людини.

Важливою сторінкою в житті Ольги Василівни є плідна й натхненна робота в Українській асоціації Василя Сухомлинського, що сприяє розвитку сухомлиністики, популяризації ідей Василя Олександровича, а саме: організація щорічних педагогічних читань, присвячених актуальним педагогічним проблемам, із метою вивчення та впровадження гуманістичної педагогіки В. О. Сухомлинського в Україні та за її межами; ґрунтовні виступи на пленарних засіданнях форумів сухомлинців; видання праць, архівних матеріалів видатного педагога та збірників матеріалів конференцій; співпраця з колективами навчальних закладів, які носять ім'я Василя Сухомлинського або впроваджують його ідеї тощо.

Завдяки подвижницькій діяльності О. В. Сухомлинської разом із головою Української асоціації Василя Сухомлинського академіком Олександром Яківною Савченко щодо організації 9 щорічних міжнародних науково-практичних конференцій та 23 всеукраїнських педагогічних читань «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю» творча спадщина педагога-гуманіста В. О. Сухомлинського набула нового звучання в незалежній Україні та за її межами, згуртувала навколо себе не одне покоління науковців, стала доступною широким колам учительства, освітян, громадськості.

До 90-річчя від дня народження Василя Олександровича Ольга Василівна упорядкувала маловідомі та невідомі апокрифічні матеріали про полеміку, розпочату в 1967 р. у радянській пресі, щодо нарисів педагога «Етюди про комуністичне виховання», яка серйозно вплинула на його психологічний настрій та спричинила ранню смерть. Ці матеріали вона представила в книжці «Этюды о В. А. Сухомлинском. Педагогические апокрифы» (2008). Таким чином О. В. Сухомлинська реалізувала свій давній задум показати масштаби та результати полеміки, яка позначилася й на її поглядах, розвитку педагогічної науки й школи. У вступній статті автор книжки обґрунтовує мету, структуру та підходи до її створення²².

Вагомим внеском у розвиток педагогіки загалом і сухомліністики зокрема є підготовка до друку, упорядкування й видання праць В. О. Сухомлинського. Так, у 2013 р. побачив світ неоцінений і знаменитий твір В. О. Сухомлинського в автентичному вигляді «Серце віддаю дітям». Про історію, умови створення й публікації Василем Олександровичем цієї унікальної книжки та особливості підготовленого видання в новому прочитанні Ольга Василівна розповідає в передмові до неї, в опублікованому інтерв'ю газеті «Освіта» «Довга дорога до правди» (2013). «Прочитаймо її (книжка «Серце віддаю дітям». – Л. Б.) ще раз, такою, якою її писав Василь Олександрович Сухомлинський – із думкою про дитину, її розвиток, її щастя», – проникливо звертається до читачів Ольга Василівна²³.

Завдяки великій працездатності, цілеспрямованості, любові до свого батька Ользі Василівні вдалося реалізувати ще одну її мрію – упорядкувати й оприлюднити широкому загалу дітей, вихователів, учителів, батьків казки та оповідання В. О. Сухомлинського в книжці «Сухомлинський В. О. Я розповім вам казку... Філософія для дітей» (2016). У передмові до неї Ольга Василівна розкриває особливості структурування, логіку укладання художніх мініатюр, що спирається на логіку розвитку й виховання дитини. Перед нами постає образ В. О. Сухомлинського як дитячого письменника, твори якого мають глибоке філософсько-культурологічне наповнення²⁴.

Не можна оминати й той факт, що за ініціювання вдячної доньки та відповідального вченого в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського створено кімнату «Фонд В. О. Сухомлинського» як творчу лабораторію вивчення його науково-

²² Этюды о В. А. Сухомлинском. Педагогические апокрифы / [сост., предисл., послесл., вступ. к частям О. В. Сухомлинской]. – Киев : Акта, 2008. – 432 с.

²³ Довгою дорогою до правди: [інтерв'ю з О. В. Сухомлинською / провела Ольга Коноваленко] // Освіта. – 2013. – 23–30 січ. – С. 4–5.

²⁴ Сухомлинський В. О. Я розповім вам казку... Філософія для дітей / Василь Сухомлинський. – Харків : Школа, 2016. – 576 с.

педагогічної та літературної спадщини. У 2003 р. родина передала бібліотеці Фонд Василя Сухомлинського (3393 одиниці зберігання, з них близько 500 – праці Василя Олександровича, майже 100 – документальні фото, інше – матеріали про його діяльність тощо), який і нині постійно поповнюється. Неабияких зусиль для цього докладає Ольга Василівна, бо вона вважає, що «Сухомлинський завжди був з учителями, з дітьми, тому і ми вирішили наблизити спадщину до тих, хто цікавиться ідеями Василя Олександровича»²⁵. «Якщо я щось зробила для того, аби ідеї Сухомлинського, праці його були збережені, – в цьому моє щастя і задоволення», – зазначає Ольга Василівна в одному з інтерв'ю²⁶.

О. В. Сухомлинська бере також участь у різних інших громадських організаціях: Міжнародне товариство послідовників Василя Сухомлинського (штаб-квартира в м. Марбур, Німеччина), Всеукраїнська асоціація істориків педагогіки (голова), Всеукраїнський фонд «Добро» тощо.

За вагомий внесок у розвиток педагогічної науки відзначена нагородами: орденами княгині Ольги I, II, III ступенів, Грамотою Верховної Ради України, медаллю НАПН України «Ушинський К. Д.» та іншими.

Ольга Василівна знаходить час і для родини, є люблячою мамою й бабусею.

Підбиваючи підсумок, зазначимо, що життєвий шлях О. В. Сухомлинської є прикладом і взірцем професійної відданості обраній справі, невичерпної працьовитості, принципової наукової позиції, вимогливості, високої інтелігентності, людяності. Квінтесенцією наукового доробку вченої є доведення прогностичного значення історико-педагогічної науки для розвитку освіти України та бачення теоретико-методологічних векторів її поступу; важливості розроблення засадничих основ громадянського, національно-патріотичного, духовного виховання дітей та молоді – майбутніх громадян незалежної України; необхідності розвитку гуманістичної педагогіки великого педагога, її батька В. О. Сухомлинського для нинішніх і прийдешніх поколінь учителів, науковців, батьків, суспільства загалом. Важливо, що, відзначаючи поважний ювілей, Ольга Василівна сповнена планів, задумів щодо подальшої роботи, гуртує навколо себе молодь, учнів і послідовників, які працюватимуть на розвиток української педагогічної науки.

*Л. Д. Березівська, доктор педагогічних наук, професор,
директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського*

²⁵ Ткаченко Л. Фонд відкрито для користування: [у Держ. наук.-пед. б-ці України відбулася презентація Фонду Василя Сухомлинського] / Л. Ткаченко // Рідна шк. – 2003. – № 9. – 2-а с. обкл.

²⁶ Громадсько-державна система управління і Василь Сухомлинський: [інтерв'ю з Ольгою Василівною / провела Ольга Виговська] // Директор шк., ліцею, гімназії. – 2003. – № 4. – С. 82–85.